

ХОМЕРОВА ОДИСЕЈА У ОГЛЕДАЛУ НАШИХ НАРОДНИХ ПЕСАМА

Тему о мужу који се после дугога одсуства враћа кући и у њој налази просце који наваљују на његову жену или застаје већ и саму њену свадбу обрађује и Хомер и наш народни певач.

Цела историја о повратку Одисејеву и њена драг оснивају се на томе да се он, који је као јуначки вођ Итачана с поносном лађом и јаким ратницима отишао под Троју, после дугога низа година сам враћа својој кући, где га нико не познаје, јер га сматрају за изгубљена, застаје осине просце своје жене и упознаје њену верност. То је просто људски мотив који стварност даје у многим примерима, нарочито у земљама које обилују поморцима, и све варијације у којима се појављује тај новелски мотив обделавају сасвим у оквиру људске природе. И велики Карло, и Хајнрих Лав, и племенити Мерингер, враћају се кући оног дана кад им се жена треба да уда, а нико их не познаје. Јер сами и убоги враћају се они који су одавно кућу оставили млади и јаки. Ту реалистичку црту дохватило је и наше народно песништво, и оно је баш тиме што је, као и свака друга права уметност, тежило да види стварност и да је изрази и постало дубоко и велико.

У *Одисеји*, која обрађује поменути тему, налази се низ мотива који у многим другим књижевностима имају своје паралеле. То су:

1. муж, на одласку у рат, опрашта се са својом женом и саветује јој шта треба да чини за његова одсуства и докле треба да га чека;
2. рат дуго траје, али муж непрестано мисли на своју кућу и на оне које је у њој оставио;
3. голема је родитељска туга за њим;
4. кад се врати кући, прерушава се у стара просјака да би се бестидним и дрским просцима своје верне жене лакше осветио;
5. жена изјављује просцима да ће поћи за онога ко затегне лук њена мужа и изметне стрелу кроз дванаест забодених секира; ниједан просац не може то да учини, а кад

и муж добије свој лук у руке, он задатак брзо изврши и потом просце постреља;

6. жена познаје мужа кад јој он открије тајну за коју само он и она знају;

7. муж се састаје с оцем који изван града живи у воћњаку и открије му се.

Сви ти мотиви налазе се обрађени и у нашим народним песмама о истој теми, тј. у песми *Ройство Јанковића Стојана* (Вук III бр. 25) и у њеним варијантама и версијама, од којих је многе претресао Рад. Меденица у својој расправи *Муж на свадби своје жене*, објављеној у *Прилозима ироучавању народне поезије*, год. I, св. I (1934), стр. 33—47.

1. ОДИСЕЈА И РОПСТВО ЈАНКОВИЋА СТОЈАНА

Стојана Јанковића заробе Турци недељу дана после његове женидбе, па га одведу у Стамбол и поклоне цару, а овај га потурчи и поред себе сагради му дворе.

Тамо били за девет година
и десете за седам месеци (ст. 11—12).

За то време Јела, његова љуба, верно га је, као и Пенелопа Одисеја, чекала те чекала, па се, напослетку, решила да се преуда. Мајка Стојанова већ је прејадила јаде за Стојаном, али су њени болови што ће остати и без снахе големи, те од жалости бежи у виноград, Стојанов рукосад.

Већ су стигли сватови да јој снаху одведу, а у то Стојан, коме је за руком пошло да побегне из ропства, стиже у Котаре за којима је толико чезнуо, и најпре се враћа у свој виноград. Ту налази мајку где за њим рони сузе, те је пита зар нема никога млађега да јој виноград уради, а она му одговара да су јој Турци сина заробили, а снаха је чекала девет година и седам месеци, па се сада преудаје, а она је, каже, од јада побегла у виноград.

Кад Стојан то чује, не открива се мајци, него одмах одлази кући да избави жену. Ту застаје сватове, и они га, иако не знају ко је уствари пред њима, лепо дочекају и посаде међу се. Пошто се понапио вина, Стојан с допуштењем сватова запева лепу алегорију:

Вила гњиздо тица ластавица,
вила га је за девет година,
а јутрос га поче да развија;
долети јој сив зелен соколе
од столице цара честитого
па јој не да гњиздо да развија
(ст. 92—97).

Од сватова нико песму не схвата; једина се Јела досети шта значи песма Стојанова, али она ни у тој прилици не може од стида да загрли мужа, него одмах остави ручна девера и, сва радосна, похита на чардаке и саопшти својој заови да јој се брат вратио. Ова стрчи низ чардаке,

а кад брату лице угледала,
руке шири, у лице се љубе,
једно друго сузама умива
од радости и од жеље живе
(ст. 110—112).

Сад сватови сазнају да незнана делија међу њима није нико други него Стојан. Ту нема убијања младожење, ни, уопште, као у *Одисеји*, проливања крви, јер кад сватови питају:

„А што ћемо ми за наше благо?
Ми смо много истрошили блага
док смо твоју љубу испросили“,

а Стојан им лепо одговара:

„Ласно ћемо ми за ваше благо,
ласно ћемо ако јесмо људи
(ст. 115—117, 121—122).

Кад се нагледао сестре, Стојан сватове лепо дарива, а младожењи даде своју сестру, те сватови весело оду.

Увече долази из винограда мати Стојанова, „кукајући као кукавица“ за снахом Јелом, и одмах, без припреме, сазнаје не само да јој је снаха остала у кући, него да јој се и син вратио из ропства. Кад угледа сина, мати се обрадује, али због наглог прелаза из бола у радост пада мртва на земљу.

Из изложене садржине види се да је мотив о дугом ратовању и дугом враћању који обрађује *Одисеја* замењен у нашој песми мотивом о дугом робовању. Место мотива о познавању мужа на основу откривања тајне за коју знају само жена и муж наводи се у нашој песми мотив о певању алегоричне песме по којој жена познаје мужа. Мотив о просидби мужевљеве жене замењен је мотивом о њеној свадби, а мотив о убијању просаца замењен је срећним свршетком: Стојан сватовима даје своју сестру, и ствар се сврши мирно, без икаква сукоба. Мотив о познавању мужа по песми коју он, по свом повратку, пева на свадби своје жене налазимо у седам варијаната које Рад. Меденица излаже у својој, већ поменутој, расправи, као и у многим варијантама што их, у VI-ој књизи *Хрватских народних песама*, изд. Матице

Хрватске (1914), Никола Андрић излаже у научном *Додашћу* уз песме *Оста љуба код првога друга* и *Сужањ Мехмед-ага* (бр. 24 и 25), стр. 309—317.

Треба истаћи сличности и у овим појединостима.

1. Кад је Одисеј полазио на Троју, Пенелопа је била млада невеста:

Синчић, луђано дете, на прсима беше јој тада
(XI 447—448).

А кад су Турци заробили Илију и Стојана,

у Илије млада оста љуба,
млада љуба од петнаест дана;
у Стојана млађа оста љуба,
млађа љуба од недеље дана
(ст. 5—8).

2. Једна од најлепших одлика Одисејева моралног лика јесте његова жудња да се врати на своју Итаку и да види своју породицу и своје огњиште. Кад се први пут појављује у епопеји, он мисли само на свој завичај. Његов поглед, којим он преко бескрајне пучине морске жели да „види и дим од своје земље како се диже увис“ (I 58—59), објашњава сву његову улогу. Кад га Калипса, дивна и вечито млада нимфа, покушава склонити да остане код ње, сва његова љубав огледа се у неколико речи:

Зато, богињо госпо, не љути се на ме, јер и сам
знадем ведма добро Пенелопа мудра за тобом
да заостаје много и лицем и величином.
Она је смртна, а ти си вековита и не стариш никад.
Али ја опет и чезнем и свакога изгарам дана
двору своје да стигнем и угледам повратка данак.
Лађу ми разбије л' који од богова на мору мрком,
и то ћу поднети носећ' у грудима стрпљиво срце.
Та већ много претрпех и многе већ премучих муке
на мору и у борби, па и то нека ме стигне
(V 215—224).

Да су брачна љубав и верност биле главне црте породичног живота у оно време, показују нам усталом већ и речи Ахилејеве:

Па зар Атридима само од смртника свих што их има
срце за женама гори? Јер когод је паметан, добар,
своју негује жену и воли
(Ил. IX 340—342).

То још више потврђује Одисејево отворено признање:

Кад ко и један месец од своје жене далеко
живи на великом броду, већ тешко је њему ...

(Ил. II 292—293).

И у наших јунака, Илије Смиљанића и Стојана Јанковића, ништа не може затомити ни умањити силну и дубоку чежњу за равним Котарима, за женом, за огњиштем, за местом где су живели и за људима које су волели. Та страст није слабија него Одисејева; она је тако исто дубоко укоренења:

Да бежимо у Котаре равне
да гледамо робље неробљено,
да љубимо лице нељубљено

(ст. 24—26).

2. МОТИВ О МУЖЕВЉЕВУ САВЕТОВАЊУ ЖЕНЕ ПРИ ПРОШТАЈУ

Кад је Одисеј пошао на Троју, опростио се с Пенелопом овако:

Не мислим, жено, да ће од Троје сви се Ахејци
назувчари и здрави и читави вратити кући,
јер и Тројанци су, кажу, мејданције веште и копљем
умеју гађати и лук натезат и коњима брзим
управљат, а баш и такве мејданције најбрже знају
тешки прекидати бој у једнако крваву рату.
Стога ти не знам да ли ће кући бог ме довести
или ћу остат у Троји; а ти се старај о свему.
Мисли на мојега сина и мајку ми у кући пази,
као сад, или још више, у двору докле ме нема;
ал' кад сина већ видиш где прве гаре га маље,
пођи за кога те воља и ову остави кућу

(Од. XVIII 259—270).

Опростај мужев са женом и његов савет кад она треба да се преудаје находи се у нас у варијанти *Јанковић Стојан и Смиљанић Илија*, коју је у *Лешојису Мајшице Српске* књ. 80 (год. 1848-е), стр. 84 и д., саопштио Георгије Стефанович. Одлазећи на војску цареву Стојан каже својој жени:

Мене данас заробише Турци,
ја одлазим на цареву војску,
ти остајеш у бијелу двору.
Чекај мене, моја вјерна љубо,
чекај мене за девет година
и десете четири мјесеца,
послије тога три бијела дана.

И пази ми моју стару мајку
и са мајком сестрицу Јелицу.
Ако ли ме донде не дочекаш
ти с' удаји за кога ти драго
(ст. 14—24).

Оно што је заједничко у Одисејевој и Стојанову опроштају са женом јесте, дакле, у томе што јој и један и други стављају на срце своју мајку и одређују рок до кога жена треба да га чека.

Тај мотив налази се и у овим песмама: у варијанти Божа Домњака, коју је забележио Стјеџан Грчић (*Kotarske narodne pjesme po guslaru Božu Domnjaku*, Sibenik 1930, br. 18), у песмама *Преудаја леје Јеле* у зборнику Б(ранка) М(ушицког) *Српске народне ђесме*, Панчево 1875, бр. 2, и *Маркова се преудаје љуба* у зборнику Владимира Красића *Срп. нар. ђесме старијег и новијег времена* I, Панчево 1880, бр. 5, *Љуба се Краљевића Марка преудаје* у зборнику Матице Хрватске II бр. 28 и у 1-ој песми у зборнику Лазара Николића *Марко Краљевић у осам народних ђесама* (изд. браће Поповића у Новом Саду).

3. МОТИВ О ТУГОВАЊУ РОДИТЕЉА

За Одисејем, којег одавно кући нема, тугују и отац и мајка: Антиклија, мати његова, умрла је, напослетку, од чежње за својим сином (XI 200—203), а Лаерт, отац његов,

... на заселку живи,
он се не свраћа у град, а одрови његови нису
постеље, ни огртачи, ни чиста узглавља сјајна,
него у зиму он крај огња у прабини спава,
гдено послуга лежи, одевен хаљином лошом;
а кад настане лето, кад богата пристигне јесен,
онда он овде и онде на брегу где виноград ради
стере постељу себи по земљи од опалог лишћа.
Тако ти уздише отац, а срце му једе и троши
жудња за повратком твојим, и тешка тишти га старост
(ст. 187—196).

Тугује у винограду и мајка Стојанова и онда кад каже да је сина „заборавила“:

Косу реже, па виноград веже,
а сузама лозицу залива
и спомиње свог Стојана сина:
„Ој Стојане, јабуко од злата,
мајка те је већ заборавила,

снае Јеле заборавит нећу;
снао Јело, неношено злато
(Вук III, бр. 25, ст. 50—56).

Мати рони сузе за сином и у свима варијантама Вукове песме.

4. МОТИВ О ПРЕРУШАВАЊУ У ПРОСЈАКА

Као Кахотак што, у *Песми о краљу Налу* (XIV, ст. 47—50, 55, 56, 77—79), претвара Нала у коњушника Вахука, тако и Атена Одисеја, кад је овај стигао на итачко тле, преруши у просјака, којега нико не познаје док се сам он не открије и док му се пређашњи лик не врати, па га најпре пошаље верном Еумеју, „дивном свињару“, који га, разуме се, не може познати, али ипак незнана просјака лепо дочека. Тобожњем просјаку који вели да ће се Одисеј за кратко време вратити Еумеј, додуше, не верује, али га задржи код себе.

Док он иде у град, Атена старца просјака претвори у јунака какав је доиста био, и Телемах, који се са својим друштвом вратио из Спарте, дознаје да тај јунак није нико други него његов отац, Одисеј, и њих двојица стану се договарати како ће Пенелопу и кућу изабавити од просаца. Кад се Еумеј враћа у свој стан, Атена Одисеја опет претвара у стара просјака, да га свињар не би познао и Пенелопи одао његов повратак.

Сутрадан Одисеј, да га нико није познао до његова старог пса Аргоса, дође као просјак у свој двор, који је оставио пре готово двадесет година. Просци Пенелопини грде га, а просјак Ир хоће да га одагна, али се Пенелопа заузима за њега, јер од њега очекује да ће дознати штогод о своме мужу, а кад се састане с њим, он јој се још не одаје, као што се, уопште, никоме одмах не одаје ни Киклопу, ни Кирки, ни Феачанима, ни пастиру на Итаци, ни Еумеју, ни Еуриклији, ни Лаерту; чак Телемаху, који му је, ипак, потребан као помагач, открива се тек на потстицај Атенин. Тај поступак има свој разлог у Одисејевој великој опрезности. Он се, дакле, ни Пенелопи не одаје одмах, да га њена радост не би издала, али јој, поред осталог, вели да је у теспротској земљи чуо за Одисеја, и он ће се, вели, за кратко време вратити кући.

Мотив о понашању мужа као просјака налази се и у нашем народном песништву, само с промењеним именима: у песми *Марко Краљевић и љуба му Анђелија*, која се као прва наводи у, већ споменутом, зборнику Лазара Николића, Марко се у сватовима своје жене, ради опрезног поступка, као и Одисеј пред Пенелопиним просцима, појављује као просјак, а Тодор Сталаћанин, у истоименој песми, прерушава се у калуђера и долази кући, али кад види где му

љуба као невеста грди мајку што јој својим плачем квари сватовско весеље, он погуби и њу и сватове (вид. *Vijenac uzdarja narodnoga Andriji Kačiću-Miošiću*, Zadar 1861, 126). У песми *Маркова се преудаје љуба* у Красићеву зборнику Марко се, кад се вратио са цареве војске, да избави љубу Анђелију, која се преудаје за Пилипа сердара, преоденуо у бугарско одело, као Добриња Никитић у једној билини, у хаџиско.

Додајмо сличност и у овој појединости. Кад је Одисеј ступио у двориште својега двора, стари пас Аргос, којег је он некад одгајио и који је одлично служио за лов, први препозна свога господара и од радости писне (XVII 254—327). Ту појединост песник не искоришћује и не развија за остала препознавања. У једној арбанаској песми о Малом Алији, у којој главне личности нису муж и жена, него вереник и вереница, и коју је од Хасана Јакуповића из села Мираша на Косову чуо, забележио и превео Адем Селимовић, а објавио и са сличним варијантама упоредио Видо Латковић у свом чланку *Једна арнаушка варијанта о мужу на свадби своје жене* (Прилози проучавању народне поезије год. III, св. 2, 1936, стр. 238—246), пса замењује коњ, као и у новогрчким версијама које наводи Рад. Меденица. Као пас Аргос, и коњ Ђогат препознаје свога дуго отсутнога господара: кад се „с Алијом ђого сусрео, | љуто је почео да рже, | предње ноге на прса му ставља, | баш као човек поче да га грли, | а сузе му иду као киша. | Тада дева поче говорити: | „Чујеш ли ме, момче, рече му, | ђогат ме је јако забринуо! | Како те познаје кад те никад није видео?“ | Алији се брк насмеши: | „Чу ли ме, дево, рече јој | и поче јој право казивати, | лично сам ја Алија!“ | „О Алија, рече му она, | шта ћеш сада, момче, да урадиш, | кад ћеш по ме да доћеш?“ | „Не брини ништа за то, | стави боју и стави кану, | и за невесту се спреми, | јер долазе свати да те узму. | Ако сам стари Алија, | ја ћу на пут тада да изиђем | и на силу ћу од њих да те отмам!“ — Певач, дакле, појединост о коњу који препознаје свога господара после његова дуга избивања лепо искоришћује и развија за препознавање вереника, али, као ни у *Одисеји*, та појединост није искоришћена у двама српско-хрватским варијантама које наводи Видо Латковић у поменутом чланку (стр. 244—245).

5. МОТИВ О СУДБОНОСНОМ ЛУКУ

и

6. МОТИВ О ПРЕПОЗНАВАЊУ МУЖА

Прошло је већ двадесет година откад се Одисеј удаљио од своје Итаке, а Пенелопа, његова жена, у свом двадесетогодишњем белом удовиштву једнако и непоколебљиво

поштује одар мужевљи: у њеној души још тиња мала искра, којој живота даје мисао да би јој се муж, ипак, могао вратити, јер о његовој смрти нико јој није умео да каже нешто одређено. Она непрестано блиста неувелом и неразоривом лепотом, и зато није чудновато што је проси сто и осам просаца (XVI 249—251), јер мисле да је Одисеј већ погинуо. Кад се она појави пред њима, праћена двома дворкињама, Аутонојом и Хиподамијом,

просцима колена клону, а срце им опчини жеља,
свакога освоји жудња с Пенелопом дивном да легне
(XVIII 212—213).

Она је жена за коју син њен, Телемах, каже:

„Нема више жене овакве у ахејској земљи,
у светом нема је Пилу, у Аргу, а ни у Микѣни,
ни на црnome копну, а ни на Итаци самој;
та то знате и сами, — шта треба мајку да хвалим?
(XXI 107—110),

а Еуримах, један од њених просаца:

„Кад би сви те Ахејци по Јасову видели Аргу,
сутра би зором одмах освануло више просаца
у кући вашој на гозби, јер ти си жена над жене
лицем својим и својом висином и честитим срцем
(XVIII 246—249).

Ако би се, у крајњем случају, морала удати, она је у срцу већ одабрала просца који одговара њену племенитом карактеру. Док је отац и браћа гоне да пође за Еуримаха, јер он од свих просаца даје највише дарова (XV 16—18, XIX 159), њој се свидео Амфином због своје речитости и свог благородног срца (XVI 396—398). Овоме мотиву да отац и браћа наваљују да се Пенелопа уда има у нас паралела у, већ споменутој, песми *Преудаја леће Јеле*: ту најпре сестре, па браћа, најзад и родитељи саветују Јели да се преуда. Ипак Пенелопа чини још последњи покушај да се избави из тешког положаја: у свом другом разговору с Одисејем Пенелопа изјави да ће сутрадан одредити нека се просци надмећу у стрељању, и који се покаже као најбољи стрелац, за онога ће она поћи кад већ види да своју поновну удају не може одлагати. Друго јутро, пошто је врач Теоклимен просцима прорекао тешку погибију, Пенелопа с Одисејевим старим луком, Ифитовим поклоном, стане крај довратника од дворнице, те им изјави да ће поћи за онога ко баци стрелу кроз уши од дванаест редом постављених секира. Она то

чини зато што сматра да ниједан просац неће моћи решити тај задатак, и да ће она тиме добити времена за одлагање, али се не усуђује да тобожњем просјаку, чијој се мудрости диви, открије своје најприсније мисли. Она то чини тако као да рачуна да ће неком просцу поћи за руком да испуни тај услов. А тобожњи просјак соколи је у њеној намери:

Немој оклевати више те борбу нареди у двору,
јер ће се овамо пре довитљиви вратит Одисеј
неголи просци могну да лук огледају глатки,
за њ да запну тетиву и стрелу кроз гвожђе да баце“

(XIX 584—587).

Тако се она и Одисеј као просјак чудесно слажу, не откривајући једно другом своју најприснију мисао.

Просци пристану и стану се надметати, али ниједан не може лука ни запети. Тада Одисеј замоли да њему допусте да огледа своју снагу, а просци се на то наљуте, али на Пенелопину и Телемахову реч огледа се и Одисеј, који је и тада прерушен у просјака, да би за који час доцније засјао у свој лепоти и снази. Одисеј у своме двору и са својим старим луком у рукама после двадесет година! То је цела *Одисеја* збијена у једном једином снажном символу. Он прихвати велики лук, обрне га и огледа са свију страна, да нису црви изгризли поле док њега не беше у двору, и

као што човек штоно уз формингу певати уме,
прево овчије лепо плетено с обадве стране
прима и на ново дрвце с лакоћом навија жицу

(XXI 395, 406—408),

лако га натегне и стрелу изметне кроза све секире.

Како се дочепео свога лука, који је за њега исто што и за Филоктета лук Хераклов, за Орфеја његова лира, за Фидију његово длето, за Александра његов Букефал, за војводу Момчила његов Јабучило и сабља са очима, он одмах, да просци не би дошли себи, баца са себе просјачке рите, засија као сунце из мрачних облака, скочи на велики праг, истресе из тула пред себе стреле, да их, кад затреба, брже измеће, викне обесним просцима:

„А сад да погледам да л' ћу погодити белегу другу
које још не згоди нико, продичит ме да л' ће Апдлон

(XXII 6—7),

па најпре напери лук на Антиноја, најопаснијега насилника, који је баш хтео да подигне кондир, и убије га. Кад просци, гневни, стану на њега викати, он им викне да је он Оди-

сеј, па мрк и спокојан, без тренутка колебања, један против многих, стане над њима и неверним слугама вршити страшну и величанствену одмазду, с којом се може да упореди само пропаст Нибелунга. Као лав, кад закоље торнога вола, па крв га попрска, налази се Одисеј међу побиијеним просцима. Над онима који су, за његова живота, опседали његову верну жену, годинама дању и ноћу без поштеде трошили његово имање, насилно облежавали његову женску чељад, као господари осино се понашали у његову двору и хтели да му сина погубе, а њега самога дрско исмејавали и вређали — извршен је немилосрдан чин освете.

Одисеј је опет господар на своје имању, али он још нема своје жене. Дадиља и кључарица Еуриклија, која је раније, као Судев Дамајанту по мадежу између обрва (*Песма о краљу Налу*, XVII 17—36), познала по бразготини на ноzi, али, по наређењу Одисејеу, никоме није открила Одисејев повратак, отрчи Пенелопи и саопшти јој шта се догодило, али Пенелопа још не верује, но ипак сиће у доње собе и ту нађе Одисеја, али — не познаје га. Дуго она ћути и седи, посматра га, али још не верује да је то он, нити хоће да му проговори, мада је Телемах због тога кори. Тада Одисеј каже Телемаху и пастирима нека запевају и заиграју, да се нико у граду не би досетио шта се догодило. Потом се окупа, а богиња Атена, божанска претставница ума која заштићује умна јунака, обаспе га многим лепотом и милином, као кад човек вештак око сребра облива злато, и учини га опет чилим и крупним. Он се врати Пенелопи, па је прекори што је тврда срца. Али тек онда кад јој он, напослетку, открије тајну о њихову брачном одру како је начињен, тек тада она се увери да је то заиста Одисеј, јер нико други, осим њега и ње, није знао за ту тајну. Кад се растурила и последња сумња, која је произлазила из претеране опрезности, испољава се нежност, и сва осећања, која су дотле била сузбијана, избијају у један мах.

Овим мотивима, тј. препознавању мужа и натезању лука и убијању наметљивих просаца шта одговара у нашим песама?

Мотив о натезању лука и надметању у испуњавању услова, чиме и у *Махабхарату* (I 184 илд.) само Арјуна као најбољи стрелац стиче лепотицу Драупаду, која ће, као и Пенелопа, бити тип жене верне у највишој мери, чиме и у Валмикиној *Рамајани* (I 66, 67) само Рама добива за жену Ситу, Цанакину ћерку; а у једној индиској приповетки само Махабала задобија Мајаласундару, а остале просце растура својим стрелицама (J. Hertel *Indische Märchen*, 1919, стр. 211), замењује, у варијантама Вукове песме, мотив о судбоносној сабљи коју из кора нико не може да извуче осим мужа који њоме убија младожењу своје жене, а мотив о познавању

мужа по његову откривању тајне за коју знају само он и жена замењује, осим већ поменутог мотива о певању алегорије, и мотив о бурми коју муж ставља у чашу и по којој онда жена познаје мужа.

У 78-ој песми *Ерлангенскога рукописа*, где Стојана Јанковића замењује Тодор Поморавац, мајка сина, који се као сужањ налази „у тавници пана ишпана“, обавештава да му се љуба преудаје за његова слугу богосола, којег је он отхранио „код колина каконо и сина“. Тодор моли бана да га пусти кући на веру јуначку, што бан и чини. А кад Тодор стиже кући, затече весеље, а мајку како

на студен се камен наслонила,
љуто тужи, до бога се чује
(ст. 34—35).

Кад га она пита да ли је видео њена сина, он одговара да је Тодор преминуо у тамници на његову крилу и да га је он сахранио. Мати зариде, а снаха је псује и удара и забрањује јој да сужња послужи вином за Тодорову душу. Потом га мати поведе међу сватове да се ту напије вина. Они га љубазно дочекају, само га младожења кори што много пије вина, а сужањ му одговара да ће му се за то већ одужити. А кад, разгледајући око себе, угледа своју сабљу на дувару, каже љуби да је то сабља његова побратима Тодора и моли је да му је скине да види је ли добра кова. Она је узме, али је не даје Тодору, него своме младожењи. Сабља иде из руке у руку, али је нико не може да извуче из кора, а кад стиже у руке Тодору, као и Одисеју његов лук, он је метне преко крила и запева:

Вила гњиздо тица ластавица,
јоште гњиздо надовила није,
ал' долети соко из далека,
разобори гњиздо ластавици
(ст. 110—113).

Како се од сватова, који су се већ пронапили вина, нико не довија шта Тодор пева, он моли да му допусте да снаси даде чашу вина. Пошто је у чашу, као и Добриња Никитић у руским билинама, спустио венчану бурму, пружа је снаси да је испије:

а у чаши бурма позлаћена,
уписано име Тодорово
(ст. 124—125).

Кад угледа бурму, љуба, као и Пенелопа, кад јој је Одисеј споменуо тајну о њихову брачном одру, схвати ко јој је чашу пружио:

Кад угледа љуба Тодорова,
оборила себи у недарца,
проли сузе низ бијело лице

(ст. 126—128).

Тодор извуче сабљу из кора и погуби младожењу, а љубу, која није била као Стојанова Јела или као Одисејева Пенелопа, намаже прахом и катраном, па јој ужеже косу. Док му она тако светли, он напише бану писмо како је поступио, и бан му опрости дуговање.

Кад би се у античко доба пријатељи опраштали, поступили би овако: на растанку би преполовили коцку, прстен, плочицу, или који други предмет, па би сваки узео себи половину, да би се по тим знамењима познали кад би се доцније они или њихови потомци састали. По преполовљеном знамењу познају се муж и жена у песми *Љуба се Марка Краљевића преудаје* (зборник Мат. Хрв. VI, бр. 28). Кад се Марко опрашта с љубом Јелином,

Тад се маша у џеп од доламе
и извади бурму сува злата,
па по дви је јунак поломио.
Једном полом љуби даровао,
другу спрема у џеп у доламе,
пак отиде подворити цара

(ст. 43—48),

а кад се с дворбе вратио, он на свадби своје жене, која се преудаје за Ивана Сењанина,

вади пола бурме сува злата,
па дарује млађену дивојку.
Кад то види млађена Јелена,
све сандуке своје приметнула,
док је ону полу налазила.
Једну ми је с другом саставила,
па се вата Марку око врата:
„Шта је, Марко, прва срићо моја,
старије је сунце од мисеца,
старији је Марко од Ивана“

(ст. 127—136).

Мотив о сабљи налазимо у, већ поменутом, Красићеву зборнику бр. 5, а мотив о бурми и у неким варијантама изложеним у Меденичиној расправи. Бурма као знак за распознавање појављује се и у нашим народним приповет-

кама¹), а песама с мотивом о преполовљеној бурми има и у старофранцуској књижевности²).

7. ЛУК ОДИСЕЈЕВ И САБЉА ЂУРА ДАНИЧИЋА

Мотив о сабљи коју само њен сопственик може извући из кора да њоме убије младожењу своје жене, наводи се и у песамама *Ђуро Даничић и Покрајчић Павле* и *Смрти Даничића Ђура* (Вук VII, бр. 31 и 32). Само је мотив о јунакову дугом робовању или војевању и оном што је с тим у вези замењен у њима мотивом о јунакову дугогодишњем боловању.

Ђуро Даничић тешко болује девет година „нит’ умире, нит’ му боље бива“. Више главе седи му остарела мајка, рони сузе и дању и ноћу, а синчић Владимир обрће га с једне стране на другу и помаже кад му мука дође, али то неће да чини Иконија, љуба његова (у варијанти Анђе-лија), него га „криво оком погледива“. Ђуро види што је и како је, разуме погледе своје жене, па јој говори:

„Ако сам ти оболио, душо,
није болест са образа црна,
но је болест од Бога послана;
почекај ме још годину дана;
ил’ ћу јунак бола пребољети,
ил’ ћу ови свијет пром’јенити.
Боље ти је и поштеније ти
удати се као удовица,
но удати иза жива мужа“

(ст. 44—52).

Иконија му ништа не одговара, него оде у одају и напише писмо Павлу Покрајчићу, који ју је некад просио, и за кога је она хтела да се уда с материним пристанком, али је отац даде Ђуру Даничићу. У писму му, поред осталог, каже:

„Ја сам, Павле, пустошна ливада,
удовица, а код жива мужа,
без грљења и без миловања

(ст. 70—72)

и зове га нека купи свате и дође по њу у прву недељу док она сабере своје рухо и узме блага: „Свакако ће пусто остинути“ (ст. 79). За њу, дакле, Ђуро Даничић није више жив.

¹) Вид. *Српске народне умотворине*, књ. I, уредио Веселин Чајкановић, Срп. етнографски зборник, књ. 41, издање Српске академије наука, Београд 1927, бр. 50, 424 и 65, 60.

²) Т. Maretić *Naša narodna epika*, u Zagrebu 1909, izdanje Jugosl. akademije, str. 233.

СТИЖЕ одговор од Павла да долази у прву недељу. Иконија спрема своје рухо, а свекрва је пита да ли мисли рухо продавати или негде дуго путовати. Кад то чује синчић Владимир, притрчи мајци, рони сузе и љуби мајци руке и њедра:

„Ђе ћеш мене, моја мила мајко?
Ал' ме мислиш, мамо, оставити
да сам сирак без оца и мајке?
(Па се сави око нога мајци
као змија око дрва сува)
Немој, мамо, ако бога знадеш!“

За Владимирове сузе ништа не хаје мати „срца пога-нога“. А кад је Ђуро доцније буде навоштио, окатранио и запалио, па кад јој ватра буде дошла до прсију, она ће тога синчића, на чије се сузе није сажалила, звати да јој помогне, и он ће притрчати да огањ угули, и неће жалити својих руку кад их буде опекао гасећи огањ, него ће жалити мајку кад му на руке буде мртва пала.

А како мати Телемахова кад чује да јој је син у опасности? Кад је Телемах отпутовао у Пил и Сарту да од Нестора или од Менелаја дозна штогод о своме оцу, обесни просци његове мајке, кад су дознали за његов одлазак, реше како ће га, кад се буде враћао, погубити да им више не смета. То чује гласник Медон, те јави Пенелопи, и њу тај глас двоструко заболи, јер још није знала да јој је син отишао на пут, па стане лелекати, а потом се молити богињи Атени да јој спасе сина, а богиња јој пошаље радостан сан ону исту ноћ кад изабрани просци на острву Астериди вребају Телемаха да га погубе (VI 675—766, 787—847).

Ђуро је чуо синовљи плач, па говори Иконији:

„Иконија, досад вјерна љубо,
не црни ми образ при животу,
не вријеђај мене у мукама,
стару мајку и нејака сина,
причекај ме јоште по године,
докле умрем, али бољи будем
(ст. 126—140).

Ђуро, дакле, смањује рок свога умирања или оздрављења од године дана на по године, надајући се да ће се Иконија, ипак, приволети њему, свекрви и свом синчићу. Али ништа не мари за то ова љуба и мајка и снаха, у којој се одвила љута гуја полнога нагона, која је девет година била савијена, па бесно засиктала и жестоко је шинула. Кад јој је живот, после Ђурова деветогодишњег боловања, постао неиздржљиво празан, јер јој мушко миловање није срца

заждало, ни занело је ни опило, у њој се разбудила очајна љубав женке за мушкарцем. Одједном је захватила врела жуд, и у срцу јој закликтала неодољива страст као млад орао кад узмахне крилима и са суре и суморне стене кроз плаву пучину први пут заплови к небу.

А Пенелопа? Одисеја нема кући већ двадесет година, па опет њој није пало на памет да вређа Одисеја због његова отсуства, ни свекрву због њене старости, ни сина због његове нејакости. У Пенелопе чежња за Одисејевим повратком и љубав према нејаком сину, Телемаху, и поштовање Антиклије били су јачи од полне страсти, а у Иконије полна страст је јача од свега, и од поште и пажње према болесном Ђуру и његовој старој мајци и од љубави према сину.

Ђуро схвата своју жену, али тражи да она, поред свега што је мучи полна глад, буде човек, па да своју удају одгоди, јер мисли да ће или умрети или оздравити. На горње преклињање Ђурово Иконија одговара:

„Док сам, Ђуро, у твом двору била,
не мож' рећи нит' ме прекорити
да нијесам теби вјерна била,
ево има девет годиница,
чини ми се да је доста било,
и да не мож' мене прекорити,
у суђењу пријекора нема.“
То изрече, низ кулу утече

(ст. 151—158).

Иконија суди да је доста трпела што је девет година живела без грљења и миловања, а Ђуро осећа да би она још могла причекати или његову смрт или његово оздрављење.

Како је дубоко трагични Ђуро примио Иконијин одговор?

Цикну Ђуро као змија љута,
а подјекну, сва се кућа тресе,
од гласа се џами уздрмаше
а потресе шљеме на чардаку

(ст. 159—162).

Жеља да не буде осрамоћен диже Ђура на ноге и даје му готово момачку енергију. Кад је Павле Покрајчић, по Иконијину позиву, дошао са тридесет сватова, Владимир, „соко од сокола“, хоће да нападне онога који је дошао да му одведе мајку, али му то Ђуро клетвом забрањује. Како се жена била оглушила о његово преклињање, Ђуро се обраћа сватовима, и они су готови да га послушају, али Павле одговара да он са сватовима није дошао „под силу“, него је позван. Тада Ђуро плаће гневом, и његово праведно

огорчење и силно узбуђење снажно утичу на његову кло-нулу снагу, као и кордијали на оболело срце. Он подвикне Владимиру да му донесе његову сабљу да обдари „мила зета свога“, а кад Владимир то учини, Ђуро је, као и Пенелопа просцима Одисејев лук, даје Павлу. Овај гледа сабљу и прегледа, али је не може извадити из кора. Као Одисејев лук, и сабља иде из руке у руку, али је нико не може извадити. А кад сабља дође у руке Ђуру, за којег је она што за Одисеја његов лук, који је само он знао да натегне, и за Ахилеја јасеново копље пелијско, којим је само он умео да узмахне (Ил. XVI 140—144, XIX 387—391),

сама му се сабља извадила,

а засја се соба од свјетлости
(ст. 296, 300),

те он погуби и Павла и своју неверну жену.

8. МОТИВ О РОДИТЕЉУ КОЈИ ПРЕПОЗНАЈЕ СИНА

И Хомер и наш народни певач знају да јака радост, која долази после дуга туговања, може прекинути животне функције као и јак бол.

Хомер више пута указује у *Одисеји* на то како Лаерта мори жудња за отсутним сином, и како га дубока жалост за њим, јер мисли да је већ мртав, задржава од града, те се одриче свих пријатности живота. Из тога слушалац или читалац може одмерити колика ће бити радост очева кад угледа сина по његову повратку.

Друго јутро после састанка с Пенелопом каже Одисеј Пенелопи да остане у кући, а сам се наоружа и са сином Телемахом и пастирима крене на заселак своме оцу, Лаерту. Чим је с пратиоцима стигао Лаертовој кући, пошаље Телемаха са слугама у кућу да закољу крмка и спреме ручак, а сам пође оцу.

Као Стојан Јанковић мајку у винограду где веже чокоће, као Јанис Моројанис оца у винограду у једној новогрчкој народној песми, Одисеј нађе оца у воћњаку где окопава сад. Кад виде где га прљава, искрпљена и од умора посустала бије старост, стане под крушку и пролије сузе. Кад се прибере, обрати се оцу речима које речито сведоче о песникову уметничком поступку: он га најпре похвали што у воћњаку све негује, али се зачуди што га његов господар, поред свега његова труда и достојанствености његова лика, оставља у тако лошу руху; потом га запита чији је то воћњак и да ли је доиста дошао на Итаку, како му

је то путем рекао некакав човек, додуше веома нељубазно, јер му на његово питање није отворено казао да ли се његов главни пријатељ, Лаертгов син, којег је он некад у својој постојбини усрдно погостио и обдарио гостинским поклонима, још налази у животу или је умро.

Лаерт му, ронећи сузе, одговори да је доиста стигао на Итаку, али неће наићи на љубазан дочек, јер њоме сада владају обесни и безакони људи, и пита га колико је времена прошло откада је погостио Одисеја, његова несрећног сина, и ко је и одакле је и како је на Итаку стигао.

Одисеј брзо измисли и своје и очево и дедово име и своју постојбину; од Сиканије одбила га олуја на Итаку, а Одисеја је погостио, каже, пре пет година и уз повољна знамења весела га испратио. Лаерт се растужи, зграби праха са земље и саспе га по својој седој глави.

Ганут очевим болом, Одисеј се не може више савлађивати, загрли оца и пољуби, и одмах му се открије да је он његов син, Одисеј, па му исприча како је све просце поубијао. А кад Лаерт затражи од њега очите знаке да буде уверен, Одисеј му, за доказ, покаже бразготину на ноzi и изброји број и врсту воћака што их је у своје доба од оца као дечак добио на поклон.

Старац од радости онесвесне и падне на руке Одисеју, али се брзо освести, захвали Диву и боговима што су казнили дрске просце, па са сином пође у кућу, где их чекају Телемах, свињар и говедар. Ту се окупа, а Атена га учини већим и јачим. Дотле је спремљен ручак, и код њега се нађе и слуга Долије са својим синовима, и они сви усрдно поздраве господара који се срећно кући вратио.

Знајући да од јаког душевног покрета може срце да препукне, Хомер призор препознавања удешава тако да син припреми оца за изненадну велику радост, јер ће то припремање учинити да Лаерт неће од такве радости пасти мртав, него ће само онесвестити кад сина позна. Тако Лаерт. А мајка Стојанова пада мртва, јер је ни Стојан ни снаха нису припремили на велику неочекивану радост кад, после готово десет година, буде поново видела већ „заборављеног“ сина. Од Одисејева оца, који пада у кратку несвест, Стојанова мајка разликује се тиме што свест губи занавек.

Велика сличност између Лаерта и Стојанове мајке види се у томе што и он и она дочекају свога сина на месту где им нарочито вољено биље изазива спомене о њихову сину, којег дуго и дуго нису видели, јер га одавно нема кући, па зато мисле да им се никад више неће ни вратити. Одисеј налази оца у воћњаку, где се находе јабуке, крушке и смокве што их је отац обећао дати сину, и где га све то потсећа на његова Одисеја. А Стојан Јанковић налази мајку у винограду који је он сам својом руком садио, за-

гртао, изгртао, окопавао, везивао, резивао и заламао, и у који је мати његова побегла да два љута јада јадује: за својим Стојаном, „јабуком од злата“, и за снахом Јелом, „неношеним златом“ и „адамским коленом“. Тако и мајка Милића барјактара, кад је овај од бола умро за својом, у гори напрасно преминулом, вереницом, одлази од жалости у виноград, Милићев рукосад, где ће више мислити на сина, те ће и више јаде осећати:

Косу реже, па виноград веже,
сузе лије, чокоће залјева,
винограду тихо проговара:
„Винограде, мили рукосаде,
ко је тебе мене засадио,
никада те веће брати неће!“

(Вук III, бр. 78 ст. 260—265).

Додајмо још ово. Као опис Алкинојеве баште (VII 112 идд.), и хексаметри о Лаертову уређеном воћњаку показују како је у Хомерово доба имање око куће интензивно неговано, и како је култура воћа и винове лозе достигла висок степен. Опис Калипсине спиље с лозом чардаклијом око ње потсећа на слику скадарских грозних винограда у песми *Женидба краља Вукашина*. Као нарочито лозоплодне крајеве *Илијада* истиче Фригију (III 184) и Педас у Месенији (IX 152). Ахејски табор снабдева Еунеј вином с острва Лемна (VII 468). Хекамеда, робиња Несторова, служи госте у чадору прамнејским вином (XI 369), као и Кирка Одисејеве другове (X 235). Одисеј опија Полифема нарочито јаким вином које му је у Измару поклонио Аполонов свештеник Марон (IX 205, 359). И стихови наше песме о Стојанову винограду сведоче колико је и наш народ умео ценити вредност винове лозе и добра вина као чиниоца који свагда и свугде изазива радост и весеље, здружује људска срца и разбија бриге. Од осамдесет и седам песама у Вуковој III-ој књизи двадесет и једна песма почиње речима: „Вино пије“ или „Вино пију“.

9. ОДНОСИ СРОДНИКА МЕЂУ КОЈИМА НЕМА КРВНЕ ВЕЗЕ

Има још једна аналогија која заслужује нарочиту пажњу: и у *Одисеји* и у нашој песми истиче се ничим непомућени однос између свекрве и снахе. Ту нема никаквих себичних прохтева ни мржње, ни гнева, ни пакости, ни љубоморе, ни грубих поступака, — ничега што би могло изазвати лоше односе између свекрве и снахе.

Кад Одисеј, у *Покојничком царству*, пита своју мајку, између осталог и за своју жену:

„Кажи ми какви су срце и мис'о у венчане жене,
остаје л' код сина свога? Да л' све ми читаво чува,
или се најбољи који Ахејац оженио њоме?

Антиклија као свекрва каже о својој снаси ово:

О! И те како она у твојему остаје дому,
уме се у срцу стрпет! У јадима уздише она
сузе из очију ронећ' непрестано ноћу и дању

(XI 177—179, 181—183).

Има Антиклија и разлога да о снаси похвално говори, јер Пенелопа и својом опрезношћу, и племенитошћу, и својим финим умом, и као мати и као љуба и као снаха сасвим оправдава атрибут који песник везује за њено име: *περίφρων Πηνελόπεια* = мудра Пенелопа. Тај атрибут појављује се у *Одисеји* четрдесет и седам пута. Својом верношћу она оправдава Агамемнонове речи:

„Како је честито срце Пенелопа имала дивна,
ћерка Икарјева! Одисеја венчаног мужа
како се сећала свагда! Потамнети никада неће
слава њене врлине, и бози ће умилном песмом
међ поземљарима људма продичит Пенелопу мудру

(XXIV 194—198),

а та умилна песма, та *χαρίεσσα ᾠοδῆ*, јесте баш *Одисеја*. Ова похвала Пенелопи показује да је Хомер према женском свету имао здравије, племенитије и чистије осећање од онога које се у хеленској књижевности појављује у доцније време, јер у Хомера још није изречено нешто што би личило на опоре и хладне речи којима се Тукидид, у *Надгробној беседи*, обраћа удовицама: „Биће велика слава за вас ако останете верне задатку који вам је природа одредила, и ако о вама, тицало се хвале или прекора, међу мушкарцима буде што мање говора“.

Зацело и мајка Стојанова има разлога што за својом снахом, кад је по ову дошао нов младожења, јадикује и назива је неношеним златом и адамским коленом, а у Букову *Рјечнику* под речју адамско кољено стоји „(Adams Stamm) nennt man das Muster einer Ehefrau, plus quam Penelope“. Народни певач није ништа лепше могао наћи да изрази чар срдачног односа између свекрве и снахе него поменути песничке апозиције, које везује за Јелино име.

Има варијаната у којима се, видели смо, снаха показује зла према свекрви, те је грди што лепо дочекује сужња

или калуђера, иза којих се крије њен рођени син, и што кука пошто од сужња или од калуђера чује да јој је син тобоже преминуо, те својом кукњавом омета сватовско весеље, али таква опака снаха своју бестидност и зао поступак плаћа губитком свога живота.

10. ЗАКЉУЧАК

Из свега изложеног види се да између *Одисеје* и наших народних песама у којима се муж у последњем тренутку враћа кући да — на миран или насилан начин — спречи нову удају своје жене постоји велика сличност у мотивима и у појединостима. И зато је сасвим природно што се намеће питање да ли су ти мотиви и те појединости из *Одисеје* прешли у наше народно песништво, или су самоникли? Другим речима: да ли те сличности треба објашњавати миграционом теоријом, која сличност мотива у различних народа тумачи њиховим сељењем из једнога народа у други, или полигенетичком (етнолошком, антрополошком) теоријом, по којој песме са сличним мотивима и појединостима могу због сличности у просветном развиту бити самоникле?

На то питање није тешко одговорити. Мотив о мужу који се после дуга отсуствовања враћа кући и у њој застаје просидбу или свадбу своје жене јесте интернационалан¹⁾: он је заједничка баштина свих индоевропских народа из времена њихова заједничкога живота. Њега је донео сам живот и још га доноси. Често су га доносила времена крсташа и, раније, времена викинга, а тако исто и времена хеленских „краљева мора“. Он се, *mutatis mutandis*, налази и у модерним књижевностима, стилизован у стиховима или у прози: обрадили су га, на пример, Тенисон, Мопсан, Данунцио. Мотив остаје исти, а мења се само културно-историска позадина, и то сваки пут према приликама у даном тренутку. Као што на различним деловима света, на основу једнаких географских и климатских услова, настају једнаке биљке, тако исто ствар стоји и с мотивима и њиховом обрадом: из једнаке социјално-психичке подлоге настају и развијају се једнаки уметничко-стваралачки процеси. Обрада тога мотива у нашем народном песништву није, дакле, књижевнога порекла, и зато се писац ових редова слаже са Светомиром Ристићем, који, говорећи о изражавању наклоности, задовољства и радиности у нашим народним песмама, каже: „Погрешно је мислити да је ова црта (тј. застајање родитеља у вођњаку) прешла из *Одисеје* у

¹⁾ Вид. W. Splettstösser *Der heimkehrende Gatte und sein Weib in der Weltliteratur*, Diss., Berlin 1898.

наше народно песништво. Ти су призори самоникли, јер стоје у најтешњој вези са чињеницама људског емоционалног живота“: родитељи воле да бораве на месту које их потсећа на њихово дете, и не клоне се те усомене, јер уживају у своме болу. Како су те чињенице заједничке и нашем народу, „то су призори који илуструју те чињенице самоникли¹⁾.“ То важи и за призоре којима се илуструју све остале чињенице: мужевљи опроштај са женом, туговање родитеља за отсутним сином, чежња отсутног мужа за огњиштем и породицом, прерушавање мужа у просјака, препознавање итд. Да су наше песме о мужу на свадби своје жене самоникле најбоље осветљује и показује случај Павла Радаковића из села Радомировца: одлазећи у војску у почетку I-ог светског рата, он је код куће оставио младу жену, Љубицу, и остарелу мајку; послан је на руски фронт, где је био заробљен и с осталим заробљеницима одведен у Омск, одакле се после двадесет и две године, дакле за две године мање него Одисеј, вратио и стигао кући баш у час кад су се сватови спремали да му жену одведу. Нико га није познао, јер је боравак у ропству много изменио његов лик. Али он је познао своју жену и, кад је видео шта се ради, ћутао је неко време. Послужен пићем, стане и он с веселим сватовима да пије. А кад је требало да Љубица крене, он устане, загрли жену и пролије сузе. Сватови се почну згледати. Али и Љубица позна Павла; заплаче и стане га грлити. Кад сватови виде у чему је ствар, стану га и они грлити, па и сам младожења. Тада се Павле и младожења споразумеју: Љубица остаје Павлу, а младожења и сватови наставе пиће у част Павлова повратка (вид. загребачки дневник *Новости* од 10-ог октобра 1936-е год.). Да се Павлов случај завршио убијањем младожење, и да је какав певач о том испевао песму и у њој двадесет и две године, ради десетерачког броја слогова, смањио на двадесет, и да је неко ту песму забележио и објавио, нашло би се људи који би доказивали да је постанак те песме изазван утицајем *Одисеје*, јер се и Одисеј вратио после двадесет година и постређао Пенелопине просце.

Од тврђења да су наше песме о мужу који се после дуга низа година враћа кући или с војске или из тамнице аутохтоне има, можда, један изузетак: то је песма *Како је Приморац Илија ђосџријељао женине просце*, коју је, год. 1912-е од Мата Бановића из Заostroга у Макаарском Приморју забележио, објавио и одличан коментар уз њу написао Стјепан Бановић у својој расправи *Моживи из Одисеје у хрватској народној ђјесми из Макаарског Приморја*, објављеној у *Зборнику за нар. живош и обичаје ј. Слав.* књ. 35 (1951), стр. 139—244. Од свих наших песама о мужу на свадби своје жене она је најдужа: има 1633 стиха, и у

највећој мери личи на *Одисеју* не само главном радњом него двадесет и двама крупним и четирма ситним појединостима које нас управо изненађују, а све их је С. Бановић изнео на 202-ој, 203-ој и 204-ој страни поменутог Зборника. Да истакнем само неколико подударности: и Одисеја и Илију познају код куће по белегама од старих рана; обојица својим женама толкују сне да ће им се муж брзо вратити; и једна и друга жена изјављује да ће поћи за онога просца који остале натстрели с лука њеног првог мужа; при убијању просца и једном и другом јунаку помаже син; обојица поштеде баш оног просца који се сакрио под сто или под столицу. Али, поред свих тих сличности, у песми нема никаквих елемената који се не би нашли и у другим нашим народним песмама и који се не би слагали са духом и правилима наше народне епике. По томе би она била младаица коју су стари заострошки гуслари с Хомерова стабла накаламили на далматинско већ узрасло стабло сасвим сродне природе, а ово је уродило песничким плодовима који лепотом психолошке обраде, животном истинитошћу, пластиком и етиком превазилазе слична места у *Одисеји*. Ако је, дакле, *Одисеја* утицала на песму о Приморцу Илији, онда се то, како закључује Бановић, најверовније могло овако догодити: „Како је заострошки самостан имао велике посједе, многи су мјештани ходили на радове као што су крчење, копање, брање маслина, берба грожђа итд., а и многи су заострошки младићи учили у томе манастиру, да се зафратре, па су лако или једни или други могли у манастиру чути те по селу посијати причања из *Одисеје*, која је онда неки вјешт и обдарен гуслар могао наврнути на коју нашу народну пјесму слична мотива те тако стару пјесму преиначити вјешто уткавши у њу нових елемената, блиских приморскоме животу онога краја“ (стр. 225—226). Као морски брег што се постепено, брушен ветровима с различних страна, напослетку сасвим изгласа и заобли, тако се и заострошка песма заокружила и развила у једну од најлепших наших народних песама уопште. Ипак, на основу тога што у њој веома крупни и занимљиви моменти у *Одисеји*, који иначе нису нимало туђи и опречни животу, ћуди и обичајима нашега народа, на пример мазање Одисејева лука лојем и његово пригрејавање на ватри, нису нашли никаква одјека, С. Бановић је тврдо уверен да велике подударности између ње и *Одисеје* нису настале под утицајем Хомерове епопеје, него су случајне, аутохтоне, самоникле (стр. 224, 226—227).

Наш предмет, обрада општечовечанске теме о мужу који се враћа кући и о његовој жени у *Одисеји* и огледање *Одисеје* у нашем народном песништву, показује учешће наших народних певача у обради те општечовечанске теме, и једна од највећих слава нашег народног песништва јесте

у томе што се у њему може да огледа *Одисеја*, која претставља један од највеличајнијих песничких споменика хеленскога генија, увек нов и свеж, тако да се на њега могу применити Плутархове речи о грађевинама на атинском акропољу: „Те грађевине као да цветају младошћу која их од века до века штити од зуба времена. Човек би рекао да у тим уметничким делима веје мирис вечна цвећа и живи душа која никада не стари“ (*Живош Периклов*, 43).

Београд.

Милош Н. Ђурић.

SUMMARY

Miloš N. Đurić: THE ODYSSEY IN THE MIRROR OF SERBO-CROATIAN ORAL EPIC

The writer indicates a series of themes in Homer's *Odyssey* which are paralleled in many other literatures, viz:

1. the husband, leaving for the wars, bids farewell to his young wife and advises her what to do in his absence and how long to await his return;
2. the war lasts long, but the husband thinks continually of his home and those he left there;
3. his parents sorrow greatly for him;
4. when the husband at last returns home, he disguises himself as an old beggar, the easier to rid his wife of her importunate suitors who believe him dead;
5. the wife informs her suitors that she will marry him who can bend her husband's bow, shoot an arrow and hit a certain mark; no suitor can do this, but when the disguised husband takes the bow in his hands, he readily performs the task and slays the suitors;
6. the wife recognizes her husband when he reveals to her a secret which he and she alone know;
7. the husband meets his father or mother in an orchard or vineyard which they are tilling.

All these themes are treated in the Serbo-Croatian oral epic which deal with the universal theme of the husband who returns home after a long absence just in time to prevent — by peaceful means or by force — the re-marriage of his wife. The writer compares the themes from the *Odyssey* with corresponding themes in Serbo-Croatian national ballads and shows a very great similarity in treatment. This treatment in the Serbo-Croatian ballads is quite spontaneous, and one of the greatest distinctions of these poems is this similarity to the *Odyssey*, which is one of the most magnificent poetic monuments of the Hellenic genius, and in which the artistic treatment of these themes reaches the highest level of achievement.

1) Светомир Ристић *Душевни покрети у нашем народном песничштву с обзиром на Хомера, Данша и Шекспира*, Београд 1920, стр. 105.